

ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗΣ ΔΙΩΡΥΓΟΣ

25 Ἰουλίου 1893.

Ἡ ἱερὰ γῆ τοῦ Ποσειδῶνος φαίνεται ἑορτάζουσα σήμερον. Ἀπὸ τῶν μικρῶν ἰσθμικῶν ἀλσῶν προκύπτουσι χωρικοὶ μὲ τὴν εὐζωνον καὶ καθαρὰν τῆς φουστανέλλας ἀναβολήν. Αἱ ὄχθαι τῆς Ἰσθμίας βριθοῦσι πλήθους σημαῖαι κυματίζουσιν εἰς τὰς ἡρέμους αὔρας, καὶ ἀπωτέρω φαιδροὶ ἀλιεῖς ἀνασύρουσιν ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς θαλάσσης ἰχθυοβοιθῆ τὰ δίκτυα. Εἰς τὰς θελκτικὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος ἀνακαινίζονται ἀνά πᾶσαν στιγμὴν αἱ ὠραῖαι ἀλληγοραὶ καὶ οἱ μῦθοι τῶν ἐναλίων καὶ βουκολικῶν θεοτήτων. Ἐνιαχοῦ ἡ πίσυς φύεται ἄχρι τῆς ὄχθης αὐτῆς τῆς θαλάσσης. Τὸ κύμα βρέχει τὴν ρίζαν τοῦ ὀρεσιθίου δένδρου καὶ ἐκεῖ, ὑπὸ τῆς ἐλάτης καὶ τῆς πεύκης τὴν σκιάν, ἀλιεὺς καὶ βουκόλος, ὁ ναυτόπαις καὶ ὁ μικρὸς αἰπόλος, ἡ καλαύροψ καὶ τοῦ πηδαλίου ὁ οἶαξ, ὁ ποιμενικὸς αὐλὸς καὶ τῆς ἀλιευτικῆς λέμβου οἱ σκαλμοί, ὁ ἀλσοδαίτης θηρευτῆς, καὶ ὁ θαλασσοβίος ναύτης συνητηθήσαν καὶ φίλιως ἐκαθέστησαν παρὰ τὴν ἀτρυγητον θίνα τῆς πολυφλοίσβου θαλάσσης καὶ τοῦ δάσους τὸ μεταίχμιον, ὅπου τοῦ βουνοῦ ἡ γλυκεῖα πηγὴ σὺγκάταμιγνυται μετὰ τῆς ἀλός, ἐνθα τοῦ δρυμοῦ ὁ ψίθυρος συμπληροῖ τοῦ κύματος τὸν ἐναρμόνιον ρόχθον.

Διαδοχικῶς πυκνοῦται ὁ παρὰ τὴν Ἰσθμίαν στολισκος. Ἐξω, εἰς τὴν ξηράν, ἀναμιξ φερόμενον, μυρμηκιᾶ τὸ πλῆθος. Εἰς τὴν τέως ἡσύχον παραλίαν ἀνέστη ὁ λαὸς τῶν ἰσθμίων ἀγῶνων, ἐνεφυτεύθη ἔποικος πόλις, ἥτις ὀλίγας ὥρας μετέπειτα θὰ λυθῆ. Τὸ πάλαι εἰς αὐτὰς ταύτας τὰς ὄχθας, εἰς τὴν «ποντιάδα γέφυραν» τοῦ Πινδάρου, εἰς τὸν Ἰσθμὸν τοῦτον τὸν ἱερόν τοῦ Ποσειδῶνος, τελουμένων τῶν ἀγῶνων, ὁμοίως πυκνότερον ἀνέθαλλε σφριγῶσα ἀκμαία ζωὴ. Τὴν φαντάζεται τις τὴν βλέπει ἐλαύνουσαν, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς φαντασίας. Καὶ ὅμως τὸ θέλγητρον τοῦ ἐκλειοπίματος ἐκείνου κόσμου καὶ βίου εἶναι τοσοῦτον μέγα, εἶναι τοσοῦτον ἀδαπάνητον, καὶ τοι ἀδιαλείπτως δαπανώμενον, ὥστε, μετὰ τοῦ ὄνειρου καὶ τῆς ἐγρηγόρευσης, μετὰ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἀνυπαρξίας, τοῦ γόητρου τῆς ἀποπτάσης ἰσθμιακῆς ποιήσεως καὶ τῆς κραταιᾶς ρωῆς τῆς συγχρόνου πραγματικότητος βρώσης διὰ τοῦ στόματος τοῦ ἀτμοῦ, καὶ τοιαῦτα, ἀμέσως πρὸ ἡμῶν, δυναμένης νὰ ἐπιδείξῃ ἔργα, ἡ ψυχὴ ἐν τούτοις καὶ ἡ καρδία τρέπεται, νοσταλγοῦσα οἰονεῖ, πρὸς τὸ παρελθὸν πάντοτε, καὶ αἰωνίως πρὸς αὐτό. Ὅστις φρονεῖ ὅτι θ' ἀπαλλαγῆ

ποτὲ ἡ ἀνθρωπότης ἀπὸ τοῦς ρευθασμοῦς καὶ τὰς γοητείας τοῦ κλασικοῦ Ἑλληνικοῦ παρελθόντος, νομίζω ὅτι πλανᾶται. Κολοσσαῖοι ὄγκοι πλοίων λικνίζονται ἐλαφρῶς πρὸ ἡμῶν. Εἰς τὸ βάθος εὐθύγραμμος μηκύνεται ἡ ἐξαισία διώρυξ, ἔργον ἀναντιρρήτως ἐκπληκτικόν. Ὁ θετικὸς σύγχρονος κόσμος ἐπιδεικνύει ψηλαφητὰ ἔργα τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ματαίᾳ ὅμως ἡ ἐπιβάλλουσα αὐτῆ πραγματικότης. Ὁ ὀφθαλμὸς παρέργεται τὸ ἀδρόν εἰς μεγαλοπρέπειαν θέαμα, καὶ εἰς τὰ βάθη τοῦ ὀρίζοντος πλανώμενος, ἐρευνῶν τὸν χώρον τοῦ Ἰσθμοῦ ἀναζητεῖ τὸ ἐκ λευκοῦ λίθου θέατρον, τὸ ἱερόν ἐνθα ἀνέκειντο τῶν εἰς τὰ Ἰσθμια νικησάντων αἱ εἰκόνες, τὰ ἄλση τῆς πίτυος, τὸν ναόν ἐνθα τοῦ Ποσειδῶνος, τῆς Ἀμφιτρίτης, τῆς Θαλάσσης, τῆς Γαλήνης τὰ χάλκινα ἀγάλματα, καὶ οἱ Διόσκουροι πρὸς οὐς, ὡς σωτῆρας τῶν ναυτιλλομένων, ἡ εὐγνωμοσύνη αὐτῶν ἤγειρεν ἀνδριάντας καὶ βωμοὺς. Πόσα καὶ ποῖα τῆς Ἑλληνικῆς ἐμπνεύσεως καὶ Τέχνης ἔργα καὶ ἀναθήματα ἀνέκειντο ἐδῶ, εἰς τὴν σιωπηλὴν ταύτην ἐρημίαν! Ἡ μολπή τοῦ Πινδάρου, ψάλλοντος τοὺς Ἰσθμιονίκας, ἡγεῖ ἐπικρατεστέρα παντὸς τηλεβόλου, καὶ γλυκυτέρα πάσης μουσικῆς. Ἀποστρέφων ὄμμα καὶ οὐς ὁ θεατῆς ἀπὸ τῶν σκηνῶν τοῦ ἐνεστώτος, ἀναζητεῖ τοῦ παρελθόντος τὰς εἰκόνας, ὡς προσφιλεῖ ἰνδάλματα μεγαλωνύμων καὶ μεγαλοπραγμόνων νεκρῶν. αὐτομάτως ἐπιφανιζόμενα καὶ ἀφανιζόμενα ἐν τῇ μνήμῃ. Ἡ δύναμις τοῦ ἀθανάτου ἐλκείνης ἀκτινοβολίας εἶναι τοιαύτη, ὥστε, νομίζω, προθύμως θὰ ἐδιδέ τις τὸ παρὸν ὅπως κερδίσῃ ὀλίγον ὡς ἐκεῖνο παρελθόν, τὸν πολυετῆ τοῦ ἐνεστώτος βίον, ὅπως ἀπολαύσῃ ὠρῶν μόνον τοῦ τότε βίου, ἐν τῇ θέᾳ τῶν ἀγῶνων, ἀκούων τοῦ Πινδάρου τοὺς μελιγάρυας ὕμνους, ἐνωτιζόμενος τῶν ἐνθουσιαστικῶν κραυγῶν τοῦ ἑορτάζοντος πλήθους, προσατενίζων τὴν νεότητα καὶ τὴν δρόσον τῆς ἀνθρωπότητος, ἐκδηλουμένην διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, εἰς τὴν ὠραίαν γῆν τῆς Ἑλλάδος, διὰ τῶν ἀρχαίων πολιτῶν Αὐτῆς.

Ταυτόχροнос τηλεβόλων ἐκπυρσοκρότησις ἐπανάγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἀδυσώπητον πραγματικότητα τῆς σήμερον. Ἡ «Σφακτηρία», τὸ βασιλικὸν σῆμα ἀναπεταννύουσα, πλέουσα φέρεται ἐγγὺς τοῦ γαιρετῶντος στολισκου. Ὁ καπνὸς ἐκεῖνος, ὁ βραδέως ὑψούμενος εἰς τὴν ἡσύχον ἀτμοσφαῖραν, ὁ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀναδύων καὶ ὑπὲρ τὴν ἰσθμιακὴν χώραν ἐκτεινόμενος φαίνεται θυσία εἰς τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Ποσειδῶνος τὸν βωμὸν προσκομιζόμενη. Χαλκὸστομον τηλεβόλον, καὶ ἄστατον στοιχείον, συνεπλήχθησαν εἰς ἐνιαῖον βωμὸν ὁπόθεν ἐμπορευομένη κίνισσα πυκνὴ καὶ βαρεῖα τέρπει τὸν ἐνουάλιον καὶ τὸν ἐνάλιον Θεόν. Αἱ διαπλατυνηθεῖσαι καὶ ἀραιωθεῖσαι τοῦ καπνοῦ νεφελῶδεις σινδόνες ἐσκαδάσθησαν ἤδη. Ἡ φωτεινὴ τοῦ ἡλίου ἀκτινοβολία περιβάλλει τὰ σκάφη, τὴν δεδοξαμένην Ἐθνικὴν Σημαίαν, τὰ πανηγυρικὰ σήματα ἠπίως σαλευόμενα, τὸ λικνιζόμενον ἡρέμα ὑγρὸν ἐκεῖνο καὶ κυανοῦν πεδίον, οὔτινος Τρίτωνες καὶ δελφίνες, ἀντὶ Σατύρων

καὶ ἀγγελῶν, νέμονται τὰς ἐκτάσεις. Ἡ Ὀρησκεία, ἐν ἐπιβαλλούσῃ πομπῇ, εὐλογεῖ τὴν διώρυγα καὶ δι' ἀγιάσματος ραντίζει αὐτήν. Ἡ «Σφακτηρία» ἀπαίρει μετὰ μικρὸν καὶ ἐνῶ τὰ τηλεβόλα ἡγοῦσιν ἐκ νέου, τὸ ἐθνικὸν πλοῖον φέρον τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Κράτους εἰσδύει εὐσιώνως πρῶτον εἰς τὴν διώρυγα. Τὴν ὥραν ἐκείνην ἐπληροῦτο, εἰς ἀναμνησθήτητον πραγματικότητα μεταβαλλόμενον, τὸ ὄνειρον ὅπερ ἐθέριμανε τοὺς Τυράννους τῆς Κορίνθου, καὶ ὡς μεγαλεπήβολος κληρονομία μεταβιβαζόμενον περιήρχετο ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀποφάσεως Ρωμαίων μοναρχῶν, ὧν οἱ δούλοι καὶ οἱ ὀπλίται ἐστέναξαν ἐδῶ ὑπὸ τῆν βίαν τῆς ἐργασίας, χειριζόμενοι τὸ πτύον καὶ τὴν σκαπάνην, τὰ πρωτογενῆ ἐπιόργανα, ἅτινα πρὸς ἐσκαφήν καὶ κάθαρσιν τοῦ ἐδάφους, ἀντὶ τῶν σημερινῶν κολοσσῶν, ἐχρησιμοποιοῦσι τότε ὁ ἄνθρωπος. Ἢδη ἡ «Σφακτηρία» ἐλαύνει διὰ τῆς διώρυγος. Τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον ἐπλήρωσε τὴν χειροποίητον διασφάγα, καὶ δι' αὐτῆς διαπόντιος φέρεται πρὸς τὴν πόλιν τοῦ Περιάνδρου ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τῶν ὑψηλοτάτων τῆς διώρυγος χειλέων αἱ χεῖρες καὶ τὰ χεῖλη χαιρετίζουσι χαίροντα. Τὸ θέαμα ἀπὸ τῆς γεφύρας εἶνε ἐτι μεγαλοπρεπέστερον. Κάτω, εἰς τὴν ὑγρὰν θαλασσίαν ὁδόν, φαίνεται ἐλαῦνον τὸ πλοῖον στεφάνας ἀφρώδεις σκορπίζων. Ὁ ἐργῶδης τῶν μηχανῶν μόχθος ἀκούεται ἄνωθεν. Μετ' ὀλίγον ὁ Βριάρεως τῶν νεωτέρων χρόνων, ὁ ὑπὸ τὴν ἀψηλάφητον καὶ ὀμιχλώδη μορφήν τοῦ ἀτμοῦ ἐκδηλούμενος καὶ δρῶν, ὁ Τιτάν οὗτος, ἔλκων τὴν μηχανήν, διέρχεται τὴν γέφυραν, ἀτελεύτητον σειρὰν ἀμαξῶν, πεπληρωμένων πλήθους, σύρων ἀνέτως. Αἱ ἐνθουσιαστικαὶ κραυγαὶ ἐπαναλαμβάνονται θερμότερον καὶ τὸ ἀπὸ τῆς ξηρᾶς πλήθος, ἀπαντῶν εἰς τὰ πολύχρωμα σήματα τῶν κάτωθι πλοίων ἀναπεταννύει ἀπειρίαν λευκῶν κυμαινόμενων μανδηλιῶν τῶν ἐπιβατῶν χαιρετώντων φρενητιωδῶς. Τὸ πλοῖον ἐλαύνει πάντοτε βαθεῖς ἀφροσκεπεῖς αὐλακας διανοίγον. Ὅπου, πρὸ ὀλίγων μόλις ἡμερῶν, ἤλαυνεν ἐπὶ τοῦ βάρους τῆς διώρυγος ἡ ἀτμομηχανή, ἡ χαλκίνη ἔλιξ ἤδη συνταράσσει τὸ κύμα, πτοῦσα τοὺς ἐπήλυδας, τοὺς οὐπω πῆξαντας εἰς τὰ ὕφαλα τῆς διώρυγος τὰς ὑγρὰς καλλιὰς των. Ἀναμνηνίσκομαι τῶν ἐντυπώσεων αἰτινες ἀθρόαι εἶχον ἐπιφοιτήσει ἐπ' ἐμὲ ὅτε, πρὸ ὀλίγων μόλις ἐβδομάδων, εἶχον διελάσει πεζῇ τὸ ἀπὸ Ποσειδωνίας εἰς Ἴσθμίαν διάστημα⁽¹⁾. Ἐγγὺς μικροῦ σωρείτου ἀποβραχισμάτων εἶχον καθίσει μόνος, καὶ θεωρῶν περίεξ καὶ εἰς τὰ ὕψη ἀτενίζων τῆς διώρυγος, ἀνελογιζόμεν τὰς ἀλλοιώσεις ἀστίνας θὰ ἐπαγγαῖ ἐπὶ τὸν στερεὸν ἐκείνον δρόμον, τοῦ ὕδατος ἢ εἰσαγωγῆ. Καὶ ἤδη βλέπων τὰ πλοῖα διερχόμενα τὴν διώρυγα, ὅπου πρὸ ὀλίγου ἐτι πεζῇ διερχόμεθα ἡμεῖς, ἐμελέτων ἐπὶ τῶν μεταβολῶν καὶ μετατροπῶν ἄς ἄνθρωποι καὶ Χρόνος ἀπεργάζονται εἰς τὴν φύσιν. Ἡ παρέλευσις τῶν αἰῶνων ποίας ἄρα γε μεταβολὰς προορίζει διὰ τὴν ἐπίκαιρον ταύτην γῆν, τὴν δέσποιναν δύο θαλασσῶν καὶ δύο ἐρμυνοτάτων ζηρῶν;

Ἐν τάχει φερόμενοι ἀφικόμεθα εἰς τὴν Κορίνθον, τὴν ἐκπεπτωκυῖαν, τὴν πτωχὴν καὶ ἄσημον Κορίνθον τῆς σήμερον. Σπανίως πόλις ἐνδέσθη μείζονα ἐκπτώσιν ἢ ἡ Κορίνθον. Βοσκῶν ἐνδείκτημα εἶναι τὰ παρὰ τὸν Ἀκροκόρινθον ἐρείπια τῆς καὶ εἰς τὴν σημερινὴν ὁ μαρμαρὸς, ἡ ἀπραξία, ἡ ἀφάνεια, ἡ στασιμότης ἐπικρατεῖ. Καὶ ὅμως εἶναι αὕτη ἡ Κορίνθος εἶναι ἡ φερόνυμος διάδοχος τῆς «ἀφνειοῦ» πόλεως τῆς πόλεως ἔνθα, ἐν δαφιλείᾳ ὑπερβαίνουσῃ τὸν ἀνθρώπινον ὑπολογισμόν, ἐξεχύθησαν καὶ ἐσωρεύθησαν τὰ πλοῦτη τῶν ἡπείρων, αἱ τρυφαὶ αὐτῶν, τῆς Ἑλληνικῆς καλαισθησίας καὶ ἐμπνεύσεως τὰ ἐξοχα προϊόντα. Τὴν Κορίνθον αὐτήν, τὴν ἤδη πενιχροτάτην, ὕμνησεν ἡ ἀρχαιότης καὶ ἡ ρηξικέλευθος Μοῦσα τοῦ μεγάλου λυρικοῦ, ὅστις, ψάλλων τὸν ἐν σταδίῳ καὶ πεντάθλῳ νικητὴν Ξενοφῶντα τὸν Κορίνθιον παρήνευρε, πρὸς δόξαν τῆς πατρίδος τοῦ νικητοῦ, τὸν ἔπαινον τῆς εὐτυχεστάτης καὶ μακαριωτάτης Κορίνθου.

... Τὴν ὀλίβαν Κορίνθον, Ἴσθμίου
Πρόθυρον Ποσειδᾶνος, ἀγλαόκουρον.
Ἐν τᾷ γὰρ Εὐνομία ναίει, κασίγνηται
τε βαθρον πολιῶν,
Ἀσφαλῆς Δίκα, καὶ ἁμότροπος
Βίρανα, ταμίαι
Ἀνδράσι πλοῦτου, χρύσειαι
Παῖδες εὐβούλου Θέμιτος. . . .⁽¹⁾

Ἀπὸ τῆς παραλίας τῆς ἀρχαίας καὶ ὀλίβας τῆς καλλιπαίδου καὶ καλλιγύναικος Κορίνθου, ἔνθα ἡ Εὐνομία κατόκει, τὸ ἀσφαλῆς τῶν πόλεων ἐρεῖσμα, προσεῖδον διαδοχικῶς ἐξερχόμενα ἀπὸ τοῦ στομίου τῆς Ποσειδωνίας τὰ πλοῖα, ἅτινα ἐναγχοῦς εἶχον θεωρήσει ἡγκυροβολημένα εἰς τῆς Ἴσθμίας τὴν θάλασσαν. Ἐν μέσῳ τῶν λόφων ἐφαίνετο αἴφνης ἰστός κινούμενος, καὶ κυμαινόμενον σῆμα. Ὁ ἰστός προήλαυνε καὶ μετὰ μικρὸν ἢ πρῶτα τοῦ πλοίου προέβαλεν εἰς τὸ στόμιον τῆς Ποσειδωνίας. Εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τῆς ἡμισείας ὥρας τὰ πλοῖα, ἐν μετριοτάτῳ ἀτμῷ, διέπλευσαν ἀντὶ νὰ διασθμισθῶσιν ἀπὸ τοῦ Ἴσθμοῦ. Εἰς χρόνον βραχύτερον τῆς ἡμισείας ὥρας παρέκαμψαν τὴν νῆσον τοῦ Πέλοπος, ἀληθῆ νῆσον ἤδη, καὶ τὴν παρέκαμψαν ὁμαλῶς, ἀσφαλῶς, ταχείως. Μετὰ μικρὸν, μέρος τοῦ στόλου τῆς Ἴσθμίας, τὸν ὄγκον καὶ τὰ μηχανήματα τοῦ ὁποίου ἦτο ἀδύνατον νὰ φαντασθῶσιν οἱ Κορίνθιοι καὶ Ἀθηναῖοι τριηράρχοι, ὑπερενωκίθη ἀκαριαίως ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν θάλασσαν. Φιλοστόργως τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τοῦ Ἐλικῶνος αἱ αὔραι θαπεύουσι τὸ ἐθνικὸν βασιλικὸν σῆμα τῆς «Σφακτηρίας». Πρὸ μικροῦ ὑπερῆσαν ἐκυμάτιζεν εἰς τὸν Σαρωνικόν μετὰ μικρὸν ὑπερῆσαν κυματίζει εἰς τὸν Κορινθιακόν. Αἱ ἡλιακαὶ ἀκτίνες ἔλουσαν αὐτὸ, ὑπὲρ τὸ κύμα αἰωρούμενον, διὰ τὸν κύματος τοῦ φωτός των, ἐγγύς τῶν θέσεων τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν καὶ ἤδη, ἐγγύτατα τῆς ἀρχαίας Κορίνθου καὶ τῶν Δελφῶν, ἐλίττουσιν αὐτὸ ὑπὸ τὸ σέλας εὐέλπιδος ἀκτινοβολίας. Εἶθε εὐσιῶνον πάντοτε καὶ ὑπερῆσαν νὰ κατέρχεται ἐπὶ τὴν Ἐθνικὴν Σημαίαν καὶ τὸ βασι-

(1) «Ἐστίας» ἀρ. 26. «Εἰς τὸν Ἴσθμόν».

(1) Πινδάρου Ὀλύμπ. Εἶδ. γ' 4 καὶ ἐφεξῆς.

Η ΞΕΝΗ ΤΟΥ 1854⁽¹⁾

Ε΄.

Τὸ δρεπάνι τῆς ἀκούραστης ἐργάτισσας τοῦ θαλάτου ἄρχισε νὰ δουλεύῃ ἀλύπητα ἀπὸ τὰς 7 Νοεμβρίου. Ἀλλὰ ἡ φρικτὴ καταστροφὴ, τὴν ὅπου ἀνάλογα στὸ λίγο πληθυσμὸ ποῦ ἀπόμεινε στὰς Ἀθήνας, σὲ καμμιά ἄλλη πόλι δὲν ἔφερε ποτὲ ἡ γολέρα, ἐξέσπασε ἀπὸ τὰς δέκα τοῦ μηνός. Γιὰ πέντε ἡμέραις δὲν ἦταν πλεῖα ἐπιδημία αὐτὴ. Ἦταν ἐξολοθρευμὸς· ὁλόκληραις γειτονίαις στὸ ψυχομάχημα.

Τὰ δελτία παρουσιάζουν ὅλους τοὺς θανάτους τῶν ἡμερῶν ἐκείνους εἰς χιλίους. Καὶ πότε εἶπαν ἀλήθεια τὰ δελτία, μάλιστα σ' ἐκείνη τὴν κατάστασι καὶ μὲ τὸν τρόπο ποῦ ἐγένετο ἡ ταφὴ τῶν νεκρῶν, ἤμποροῦσαν, καὶ ἂν ἤθελαν, νὰ ποῦν ἀλήθεια:—Τὸ τριπλὸ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου βέβαια θὰ ἐπλησίασαν τὰ θύματα, ὅταν συλλογισθῇ κανεῖς, ὅτι τὰς 14 καὶ 15 τοῦ Νοεμβρίου μόνον τὸ στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο ἔδωσε στὸν ἀσθέστη ἀπάνω ἀπὸ διακόσια ἀνθρώπινα κορμιά.

Ἐνας γιατρός ἀπὸ κείνους ὅπου ἦσαν εἰς τὴν πρώτη γραμμὴ τῆς μάχης μὲ τὸν κρυφὸ Ἐχθρὸ ἔγραφε κατόπιν. «Τὸ τέταρτον τμήμα ἔγινε εἰς μέγας τάφος· κατὰ δεύτερον λόγον τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον. Φρίζον ἤλιε! Πτώματα εἰς τὰς ὁδοὺς· πτώματα εἰς ἐκάστην οἰκίαν. Πλησίον τῆς νεκρᾶς μητρὸς ψυχορραγεῖ ἡ κόρη. Πολλαχοῦ ὁλόκληροι οἰκογένειαί· ἐκλείπουσιν. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ προσβαλλόμενοι εὐρίσκονταί· ἀμέσως εἰς τὸ τελευταῖον πυρετώδες καὶ ἀσφυκτικὸν στάδιον, λήγον εἰς τὸν θάνατον, μετὰ 7—10 ὥρας. Οἱ ἰατροὶ ὑπερπηδῶντες τὰ πτώματα κύπτουσιν, ὅπως παρατηρήσωσι τοὺς εἰσέτι παρακειμένους ἐπιζῶντας. Πόσοι ἐρρίφθησαν εἰς τὸν τάφον πρὶν ψυχορραγήσωσι!»

Ἀλλὰ τί γαλασμὸς ἦταν ἐκεῖνος εἰς τὸ στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο! Τὰ κρεβάτια πυκνά, κολλημένα, γιὰ νὰ χωροῦν περισσότερους οἱ σάλαις, μόλις ἄφιναν λίγο τόπο γιὰ νὰ διαβαίνουν οἱ ἰατροὶ καὶ οἱ νοσοκόμοι. Ὅλα ἦσαν γεμάτα, ἐκοίτονταν καὶ χάμω πολλοὶ ἀπάνω στὰ βρωμερὰ ἀπορίμματα. Καὶ οἱ τοῖχοι σκεπασμένοι ἀπὸ στολαῖς κρεμασμέναις· στολαῖς ποῦ δὲ θὰ ἔντυναν πλεῖα κανένα λεβέντικο κορμὶ· ἀνακατομέναις ἐκεῖ, τοῦ ἵππικου, τῶν ἀκροβολιστῶν τοῦ πεζικοῦ, τοῦ πυροβολικοῦ, τῶν ἐπιπέκτων, ἕνα φρικτὸ παζάρι ἀπὸ ροῦχα παρδαλά, θλιθερὰ ἀποφόρια, ἀφιλονεικητὴ ἰδιοκτησία τοῦ Θανάτου. Ἔτσι αὐτὸ τὸ νοσοκομεῖο, ἀληθινὴ κοιλάδα τοῦ κλαυθιῶνος, ὀρμητικὸς σὴν καταράχτης ὁ Χάρος, τὸ πλημμυροῦσε μὲ μανιωμένα κύματα, ὅπου ἔπερναν σβάρνα τὰ κρεβάτια γραμμῆ. Καὶ ἐγίνονταν στήν πλατειὰ σάλα ἕνα ἀτελειώτο φρικτὸ συναπάντημα, τὰ λείψανα ποῦ κατέβαζαν καὶ οἱ δυστυχισμένοι ποῦ τοὺς ἀνέβαζαν ἐκεῖ, γιὰ νὰ τοὺς κατεβάσουν πάλι σὴν τοὺς πρώτους σὲ λίγαις ὥραις. Καὶ ἐγλυτροῦσαν οἱ νοσοκόμοι· σ' αὐτὸ τὸ ἀναιδοκατέβασμα

λικὸν σῆμα τὸ φωτεινὸν τοῦτο μεδίειμα τοῦ Ξανθοῦ Φοίβου. Αὐτὸς καὶ ἡ πότνια τῆς Συνέσεως καὶ τῆς Ἐργασίας Θεά, ἡ ὁ φιλαίματος Ἄρης ἐπιφοιτᾷ ὡς ἰδέα καὶ παράστασις ἀλληγορικὴ εἰς τὴν θέαν παραπλησίον ἔργων. Εἶθε ποτὲ πολέμων αἵματα μὴ καταχράνωσιν ὁδὸν εἰρήνης καὶ ἀδελφότητος, εἰς ἀνάπτυξιν φιλιῶν δεσμῶν προωρισμένην, καὶ ἀκμὴν διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν λαῶν ἐπιζητουμένην. Εἶθε τὸ ἐπιθετον τῆς «ἀφνειοῦ» καὶ «ὀλβίας» ν' ἀνατείλῃ καὶ πάλιν εἰς τὰς θέσεις ταύτας, ἀρ' ὧν τηλικαύτη πολυτρόπος ἀναθρώσκει ἱστορία, φωτὸς καὶ ζόφου, κλέους καὶ ἀτυχημάτων μυστή. Οὐδεμία χώρα τῆς Γῆς ἠνωήθη πλεῖστον τοπογραφικῶς, στρατηγικῶς, ἐμπορικῶς, μᾶλλον δεξιῶς πρὸς ἄμυναν καὶ ἐπίθεσιν ἢ ἡ Ἑλλάς, καὶ οὐδεμία χώρα τῆς Ἑλλάδος ἐξέχει, ἀπὸ τῆς πολλαπλῆς ταύτης ἀπόψεως, ἢ ὁ Ἴσθμὸς ὁ διπλᾶς παρατάσσων τὰς ὁδοὺς, ὁ τὰς διπλᾶς χωρίζων καὶ ἐνώσων θαλάσσης, ὁ διπλᾶς κατέχων τὰς ἐπικαίρους καὶ ἀσφαλεῖς πύλας, ὁ πολλαπλασιάζων τὰς πολυτίμους ἀφρηθρίας. Ἐνῶ τὰ πλοῖα παρασκευάζονται ὅπως ἐπαναπλευσῶσιν ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ εἰς τὸν Σαρωνικόν, ἡμεῖς ἀφίνομεν τὴν Κόρινθον. Διερχόμεθα τὴν γέφυραν, τὸ ὄριον τοῦτο δύο ξηρῶν, τὸ μετεώρως συνάψαν αὐτὰς χωρισθείσας ὑπὸ τῆς τέχνης· καὶ ἐγκαταλείποντες τὴν Πελοπόννησον εἰσερχόμεθα αὐθροεῖ εἰς τὴν Στερεάν. Τὰ ἐγκαίνια τῆς Κορινθιακῆς διώρυγος ἐτελέσθησαν. Ὁ Κυλλήνιος Ἐρμῆς, ἐφορῶν ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ τῆς ποιητικῆς πατριδος τοῦ κάρηνα περιεβλήθη τὰ πτερωτὰ σανάλια, καὶ τὸν πτερωτὸν πέτασσαν· ἀνέλαθε τὸ κηρύκιον, εἰρήνης καὶ διαλλαγῆς ἔμβλημα· καὶ ἐκ τῶν πολωνύμων συμβόλων αὐτοῦ προτιμήσας τὸ βαλάντιον, δι' ἐνὸς πηδήματος φθάνει ἀπὸ τῆς Κυλλήνης τὴν δεσπόζουσαν κορυφὴν εἰς τῆς διώρυγος τὰς χειροποιήτους ὄχθας. Χαρὰ φαιδρύνει τοῦ Κερδῶου τὸ ἀγγίνου καὶ πονηρὸν πρόσωπον. Εὐάρεστον φιλαρσεκεῖας αἰσθημα διαθρύπτει τῆς φρενὸς αὐτοῦ τὴν ἀλαζονείαν. Ἡ διώρυξ ἀνήκει εἰς αὐτόν. Εἶναι τοῦ ἐμπορίου ὁ θεός, εἶναι τῆς συγκοινωνίας, καὶ τῆς συναλλαγῆς. Καὶ κατὰ σύμπτωσιν εὐτυχῆ, Ἐμπολαῖος ἄμα καὶ Λόγιος, ὁ Ἐρμῆς ἐκπροσωπεῖ καὶ τὰ Γράμματα. Εἰς τὴν γείτονα Κυλλήνην γεννηθεῖς, τοῦ Ἐμπορίου Θεός, τῆς Τέχνης καὶ τῶν Γραμμάτων προστάτης, δικαίως ἀξιοῖ τῆς διώρυγος τὴν ἀμέριστον κυριαρχίαν. Καὶ ἰσχυρὸς, ἐν τῇ ἀξιώσει αὐτοῦ, λαμβάνει διὰ παγκοσμίου βοῆς τὴν κατοχὴν, καὶ κατ' ἄμφω τὰ στόμια αὐτῆς ἰδρύει τὸ εὐτυχὲς καὶ ἀσφαλὲς κράτος του.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΠΑΓΑΝΕΛΗΣ

(1) Ἴδε σελ. 65.